

بررسی مقالات فصلنامه پیام کتابخانه از ابتدای انتشار تا پایان سال یازدهم

نوشته: محمدرضا اباذری
عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

مقدمه

عصری که در آن زندگی می‌کنیم «عصر اطلاعات» نام دارد در جهان امروز، اطلاعات عامل اصلی و زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها محسوب می‌شوند و نقش مهمی را در پیشرفت جوامع ایفا می‌کنند. پس می‌توان گفت که «توسعه» و «اطلاعات» به منزله دوروی یک سکه‌اند. اطلاعات صحیح و به موقع به پیشرفت علمی و فنی و ایجاد شالوده محکم برای اقتصاد ملی کمک می‌کند. نقش و اهمیت اطلاعات در جامعه فرا صنعتی امروز، در خودکفایی به تکامل و استقلال فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی بر هیچ کس پوشیده نیست. به همین خاطر است که بیشتر کشورها به سوی تولید اطلاعات روی می‌آورند.

در این میان سهم مجلات علمی به عنوان یکی از مصادیق بارز علم و اطلاع‌رسانی علمی، امروزه به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی ورود یک نظام اجتماعی به دوره مدرن و یا توسعه‌یافتگی یک نظام اجتماعی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در عصر حاضر نقش و منزلت و جایگاه این رسانه‌ها، عمیقتر، گسترده‌تر و حساستر شده است بویژه آنکه شاهد گسترش روزافزون رشته‌های متعدد علمی در ابعاد بسیار تخصصی و همچنین مؤسسات و نهادها و آزمایشگاه‌های تحقیقی پژوهشی هستیم و این امر، ضرورت گسترده هر چه بیشتر و تخصصی‌تر و غنی‌تر شدن اینگونه نشریات را توجیه و تبیین می‌کند.

بیان مسئله

پس از پایان جلسه انجمن کتابخانه‌های تهران در تاریخ

۱۳۷۰/۷/۲۳ دبیرکل وقت هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور خبر انتشار مجله‌ای را بنام «پیام کتابخانه» داد اولین شماره این مجله به عنوان فصلنامه ادبی - فرهنگی با صاحب امتیازی دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور و با مدیر مسؤلی محمدابراهیم انصاری لاری در تابستان ۱۳۷۰ چاپ شد.

در اولین شماره، مدیر مسؤل آن در یادداشتی که بجای سرمقاله آورده است ادعا دارد که تقویت و توسعه همه‌جانبه و عمیق و جدی پایگاه‌های نشر علم و دانش، دانشگاه‌هایی با دربهای گشوده بر روی هم، کتابخانه‌ها، و به خصوص کتابخانه‌های همگانی، از رسالت ماست که با اتکاء به آن و خوب بهره‌گرفتن از آن، بسیاری از ناکامی‌های گذشته و به جای مانده از کاروان علم و فرهنگ جهانی را نه تنها جبران می‌نماید که امید بازگشت به روزگاران طلایی گذشته و قافله سالاری کاروان را نیز در دلها دوباره می‌شکوفاند.

وی خطاب به نویسندگان و خوانندگان پیام کتابخانه می‌گوید: «پیام کتابخانه» به عنوان رویشی نو در بستر این رسالت با باغبانی و عنایت شماس است که به بار می‌نشیند. با توجه به اشتراک این حقیر و دریافت منظم فصلنامه و موجود بودن تمام شماره‌های پیام کتابخانه در کتابخانه شخصی، تصمیم گرفته شده که در یک مقوله کوتاه به بررسی وضعیت مقالات چاپ شده از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۰ پرداخته شود، و مشخص گردد در چه زمینه‌هایی مقالات بیشتری ارائه شده و مدارک تحصیلی و جنسیت تولیدکنندگان اطلاعات علمی (مقالات) مندرج در این فصلنامه‌ها چیست.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

هدف اصلی این پژوهش تعیین وضعیت نوع اطلاعات علمی تولیدشده توسط نویسندگان، مترجمان است که مشخص گردد از مجموع مقالات منتشر شده در فصلنامه سهم تولیدکنندگان اطلاعات علمی داخل به عنوان مؤلف چه مقدار است.

اهداف فرعی

- تعیین تعداد کل مقالات مندرج در فصلنامه‌ها و مقالات مرتبط با حوزه کتابداری.
- تعیین زمینه‌های موضوعی مقالات
- مشخص کردن شکل اطلاعات علمی تولیدشده (تألیف، ترجمه، گردآوری و طرح تحقیقاتی)
- مشخص کردن اطلاعات علمی تولیدشده توسط اعضای غیرهیأت علمی و هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات.
- تعیین جنسیت تولیدکنندگان اطلاعات علمی
- و مشخص کردن مدارک تحصیلی تولیدکنندگان اطلاعات علمی

سؤالات اصلی

- ۱- تعداد مقالات چاپ شده و تعداد مقالات مرتبط با حوزه کتابداری در هر شماره چه میزان است؟
- ۲- مقالات چاپ شده بیشتر در چه موضوعاتی است؟
- ۳- اطلاعات علمی تولیدشده (مقاله) بیشتر به چه شکلی (تألیف، ترجمه، گردآوری و طرح تحقیقاتی) است؟
- ۴- چند درصد از اطلاعات علمی تولیدشده توسط اعضای غیرهیأت علمی و هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات منتشر شده است؟
- ۵- بیشتر ارائه‌دهندگان مقالات زنان هستند یا مردان؟
- ۶- مدارک تحصیلی تولیدکنندگان مقالات بیشتر در چه مقطعی است؟
- ۷- آیا بین مدرک تحصیلی افراد و میزان تولید اطلاعات علمی، رابطه‌ای وجود دارد؟

جدول ۱: توزیع فراوانی مقالات موجود و مرتبط در حوزه کتابداری

سال	تعداد مقالات	تعداد مقالات مرتبط	درصد
۱۳۷۰	۱۶	۱۱	۶۸/۷٪
۱۳۷۱	۴۱	۳۱	۷۵/۶٪
۱۳۷۲	۴۶	۲۷	۵۸/۶٪
۱۳۷۳	۳۱	۳۰	۹۶/۷٪
۱۳۷۴	۱۸	۱۷	۹۴/۴٪
۱۳۷۵	۳۰	۲۷	۹۰٪
۱۳۷۶	۳۸	۳۸	۱۰۰٪
۱۳۷۷	۳۷	۳۵	۹۴/۵٪
۱۳۷۸	۴۰	۳۳	۷۷/۵٪
۱۳۷۹	۲۸	۲۶	۹۲/۸٪
۱۳۸۰	۳۳	۳۲	۹۶/۹٪
جمع	۳۵۸	۳۰۷	—

همانطور که جدول نشان می‌دهد کل مقالات منتشر شده در فصلنامه‌ها ۳۵۸ مقاله می‌باشد که بدون در نظر گرفتن مقالاتی که صرفاً جنبه گزارش داشته است، تعداد مقالات مرتبط، ۳۰۷ مقاله می‌باشد که تقریباً ۸۶ درصد مقالات را به خود اختصاص داده است، فصلنامه در سال ۱۳۷۲ با ۴۶ مقاله، بیشترین مقالات منتشر شده را به خود اختصاص داده است که از این تعداد ۲۷ مقاله مرتبط بوده است، در سال ۱۳۷۶ تعداد مقالات منتشر شده ۳۸ مقاله بوده که هر مقاله مرتبط بوده است. کمترین تعداد مقالات منتشر شده مربوط به سال ۱۳۷۰ بوده که براساس نوع مطالب فصلنامه (ادبی - فرهنگی) تقریباً ۶۹ درصد مقالات مرتبط بوده است. لازم به ذکر است از تعداد ۳۰۷ مقاله مرتبط تعداد ۱۲ مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد می‌باشد که ۳/۳۵ درصد از کل مقالات و ۳/۹ درصد از مجموع مقالات مرتبط را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۶ بیشترین مقالات مرتبط منتشر شده است (۳۸ مقاله) که از این تعداد، ۱۶ مقاله تألیفی، ۱۵ مقاله ترجمه‌ای و ۷ مقاله طرح تحقیقاتی بوده است. در سال ۱۳۷۱ که ۳۱ مقاله منتشر شده، ۱۹ مقاله آن تألیفی می‌باشد که بیشترین تألیف را در بین سال‌های مختلف داشته است. سال ۱۳۷۷ با انتشار ۳۵ مقاله، ۱۷ مقاله آن تألیف، ۱۷ مقاله ترجمه و یک مقاله طرح تحقیقاتی می‌باشد که بیشترین مقاله ترجمه‌ای را در این سال به خود اختصاص داده است. کمترین مقالات تألیفی و ترجمه‌ای مربوط به سال ۱۳۷۰ به ترتیب ۸ مقاله تألیفی و ۲ مقاله ترجمه‌ای می‌باشد.

جدول ۳: فراوانی نوع اطلاعات علمی تولید شده در شکل مقاله

سال	تعداد مقالات مرتبط	تألیف	ترجمه	گردآوری	طرح تحقیقاتی
۱۳۷۰	۱۱	۸	۲	—	۱
۱۳۷۱	۳۱	۱۹	۱۱	—	۱
۱۳۷۲	۲۷	۱۲	۱۲	—	۳
۱۳۷۳	۳۰	۱۲	۱۳	۲	۳
۱۳۷۴	۱۷	۱۲	۵	—	—
۱۳۷۵	۲۷	۱۲	۱۵	—	—
۱۳۷۶	۳۸	۱۶	۱۵	—	۷
۱۳۷۷	۳۵	۱۷	۱۷	—	۱
۱۳۷۸	۳۳	۱۲	۱۱	—	۱۰
۱۳۷۹	۲۶	۱۲	۷	۲	۵
۱۳۸۰	۳۲	۱۲	۱۵	۱	۴
جمع	۳۰۷	۱۴۴	۱۲۳	۵	۳۵
درصد	%۱۰۰	%۴۷	%۴۰	%۱/۶	%۱۱/۴

براساس جدول شماره ۲، کل مقالات منتشر شده در فصلنامه‌ها در ۴۶ موضوع کلی آورده شده است. بیشترین موضوع درباره کتابخانه‌ها (۴۶ مورد) که ۱۴/۹ درصد مقالات را به خود اختصاص داده است. پس از آن درباره موضوع اطلاعات، اطلاع‌رسانی و ابزارهای آن (۳۶ مورد) که ۱۱/۷ درصد می‌باشد. کمترین موضوعاتی که به آنها پرداخته شده است موضوعاتی که فقط یک مقاله درباره آنها منتشر شده است که به ترتیب ادبیات عامیانه، ارتباط، استانداردها و... می‌باشند.

جدول ۲: توزیع فراوانی موضوعات مقالات مرتبط

موضوعات (الفبائی)	تعداد	درصد	موضوعات (الفبایی)	تعداد	درصد
آموزش و پرورش	۴	۱/۳	سواد آموزی	۴	۱/۳
ادبیات عامیانه	۱	۰/۳	فهرست‌نویسی	۷	۲/۲
ادبیات کودکان	۹	۲/۹	کامپیوتر	۵	۱/۶
ارتباط	۱	۰/۳	کتابخانه‌ها	۴۶	۱۴/۹
استانداردها	۱	۰/۳	کتابخانه‌های دانشگاهی	۱۷	۵/۵
اصطلاحنامه‌ها	۱	۰/۳	کتابخانه‌های روستایی	۲	۰/۶
اطلاعات اطلاع‌رسانی و ابزارهای آن	۳۶	۱۱/۷	کتابخانه‌های عمومی	۱۶	۵/۲
امانت بین کتابخانه‌ای	۵	۱/۶	کتابخانه‌های کودکان	۵	۱/۶
انتشارات	۶	۱/۹	کتابداران	۲	۰/۶
انتقال اطلاعات	۲	۰/۶	کتابداری	۱۷	۵/۵
اینترنت	۱۲	۳/۹	کتابشناسیها	۴	۱/۳
بانکهای اطلاعاتی	۳	۰/۹	مراجمان	۱	۰/۳
پروانه اختراعات	۱	۰/۳	مرجع	۹	۲/۹
بست و بست تصویری	۲	۰/۶	مدل‌این	۱	۰/۳
تکنولوژی اطلاعات	۵	۱/۶	مطالعه	۷	۲/۲
حکیده‌نویسی	۱	۰/۳	مملولان	۵	۱/۶
حز مؤلف	۴	۱/۳	منابع تحقیق	۲	۰/۶
ذخیره و بازیابی اطلاعات	۱۳	۴/۲	منابع اطلاعاتی	۲	۰/۶
رده‌بندی	۵	۱/۶	نشریات ادواری	۸	۲/۶
زندانیان	۱	۰/۳	نمایه‌سازی	۴	۱/۳
سرعنوانهای موضوعی	۲	۰/۶	نوسودان	۴	۱/۳

جدول ۴: توزیع فراوانی تولیدکنندگان اطلاعات علمی مرتبط
به تفکیک مدرک تحصیلی

سال	دکتر		کارشناسی ارشد		فهره	جمع
	هیأت علمی	غیر هیأت علمی	هیأت علمی	غیر هیأت علمی		
۱۳۷۰	۱	—	۳	—	۷	۱۱
۱۳۷۱	۴	—	۱۰	۲	۱۲	۳۱
۱۳۷۲	۲	—	۹	۱	۱۳	۲۷
۱۳۷۳	—	۱	۸	۵	۱۳	۳۰
۱۳۷۴	۳	۱	۷	۵	۲	۱۸
۱۳۷۵	—	۳	۹	۵	۱۱	۳۱
۱۳۷۶	۹	۵	۱۳	۶	۸	۴۳
۱۳۷۷	۳	۳	۱۲	۱۳	۶	۳۸
۱۳۷۸	۵	۱۰	۵	۱۱	۴	۳۷
۱۳۷۹	۱	۲	۹	۱۱	۲	۲۷
۱۳۸۰	۸	۲	۲	۱۷	۳	۳۴
جمع	۳۶	۲۷	۸۷	۷۶	۸۱	۳۲۷

توجه به این موضوع که هیأت علمی باید حداقل دارای مدرک کارشناسی ارشد باشد مدارک تحصیلی این افراد، کارشناسی ارشد منظور شده است.

چنانچه فردی مدرک تحصیلی و اشتغال خود را در مقاله‌ای ذکر کرده است، در تمام مقالات بعدی همان مدرک برای وی منظور شده، مگر اینکه به مدرک بالاتری دست یافته باشد.

جدول ۵: فراوانی جنسیت تولیدکنندگان مقالات مرتبط

سال	تعداد مقالات مرتبط	زن	درصد	مرد	درصد
۱۳۷۰	۱۱	۳	۲۷	۸	۷۳
۱۳۷۱	۳۱	۶	۱۹	۲۵	۸۱
۱۳۷۲	۲۷	۹	۳۳	۱۸	۶۷
۱۳۷۳	۳۰	۱۲	۴۰	۱۸	۶۰
۱۳۷۴	۱۷	۴	۲۳	۱۴	۸۲
۱۳۷۵	۲۷	۱۰	۳۷	۲۱	۷۸
۱۳۷۶	۳۸	۱۵	۳۹	۲۸	۷۳
۱۳۷۷	۳۵	۱۹	۵۴	۱۹	۵۴
۱۳۷۸	۳۳	۱۲	۳۶	۲۵	۷۶
۱۳۷۹	۲۶	۵	۱۹	۲۲	۸۵
۱۳۸۰	۳۲	۱۳	۴۰	۲۱	۶۵
جمع	۳۰۷	۱۰۸	—	۲۱۹	—

در جدول ۴ اطلاعات علمی تولید شده توسط افراد با مدارک تحصیلی مختلف و نحوه اشتغال هیأت علمی یا عدم آن مشخص شده است همانطوری که مشاهده می‌شود بیشترین اطلاعات علمی تولید شده توسط دارندگان مدرک کارشناسی ارشد که عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات هستند می‌باشد. افرادی که مدارک تحصیلی خود را قید نکرده‌اند در ردیف دوم تولیدکنندگان اطلاعات هستند. کمترین اطلاعات علمی توسط کارشناسان تولید شده است. همچنین سهم اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها در مقطع دکتری نسبت به دارندگان همین مدرک که غیرهیأت علمی هستند، بیشتر است. لازم به ذکر است تعداد ۲۰ مقاله توسط ۲ نفر تولید شده است که هر ۲ نفر منظور شده‌اند به همین دلیل جمع فراوانی این جدول عدد ۳۲۷ را نشان می‌دهد.

با توجه به جدول شماره ۵ باید گفت بیشترین مقالات مرتبط در سال ۷۶ با فراوانی ۳۸ مقاله بوده است که ۷۳ درصد آن توسط مردان و ۳۹ درصد توسط زنان تولید شده است. بالاترین درصد مقالات در سال ۱۳۷۹ با فراوانی ۲۶ مقاله، ۸۵ درصد بوده که توسط مردان تولید شده است، با توجه به جدول، کمترین درصد مقالات (۱۹ درصد) مربوط به سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۷۱ بوده که توسط زنان بوجود آمده است.

در این بررسی - همه تولیدکنندگان اطلاعات علمی، در هر مقطعی که دانشجو بوده‌اند مدارک آنها تا پایان مقطع مذکور در نظر گرفته شده است. همچنین اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات، که نوع مدرک تحصیلی خود را اعلام نکرده‌اند با

با توجه به تولید ۲۰ مقاله توسط ۲ نفر و احتساب هر دو نفر در جدول مذکور جمع درصد بعضی از ردیف‌های جدول بیشتر از ۱۰۰ درصد می‌باشد.

نتیجه گیری

اطلاعات بدست آمده از تجزیه و تحلیل اطلاعات بدین شرح است: از نظر توزیع فراوانی مقالات، در فصلنامه‌ها تعداد ۳۵۸ مقاله به چاپ رسیده است که از این تعداد ۳۰۷ مقاله مرتبط با حوزه کتابداری است، ۵۱ مقاله دیگر صرفاً جنبه گزارشی داشته و به عنوان مقاله در این تحقیق مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. بیشترین مقالات چاپ شده در سال ۱۳۷۲، ۴۶ مقاله و کمترین آنها در سال ۱۳۷۰، ۱۶ مقاله بوده است.

در مورد پراکندگی موضوعات مقالات، بیشترین مقالات در حوزه کتابخانه‌ها با ۱۴/۹ درصد از تعداد ۳۰۷ مقاله مرتبط و سپس در حوزه اطلاعات، اطلاع‌رسانی و ابزارهای آن تعداد ۳۶ مقاله که ۱۱/۷ درصد از مقالات مرتبط را به خود اختصاص داده است.

پرداختن به موضوعات کتابداری و کتابخانه‌های دانشگاه در ردیف سوم قرار دارد که هر کدام با ۱۷ مقاله، ۵/۵ درصد از مقالات مرتبط را در بردارند.

موضوعاتی که درباره آنها یک مقاله ارائه شده است بسیار زیادند و لازم است که با پرداختن به این موضوعات از طرف نویسندگان، اطلاعات بیشتری آگاهی‌رسانی شود.

در مورد فراوانی نوع اطلاعات علمی تولید شده در شکل مقاله باید گفت که مقالات تألیفی با فراوانی ۱۴۴، ۴۷ درصد مقالات مرتبط را در بر دارد سپس مقالات ترجمه‌ای با فراوانی ۱۲۳، ۴۰ درصد، مقالات گردآوری با فراوانی ۵، ۱/۶ درصد و طرح‌های تحقیقاتی با فراوانی ۳۵، ۱۱/۴ درصد از مقالات مرتبط را به خود اختصاص داده است.

در مورد مدارک تحصیلی تولیدکنندگان اطلاعات علمی مرتبط باید گفت سهم دارندگان مدرک فوق‌لیسانس که عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات هستند نسبت به دیگران در ردیف اول، سپس افرادی که مدرک تحصیلی خود را ذکر نکرده‌اند در ردیف دوم و پس از آن دارندگان مدرک فوق‌لیسانس که عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات نیستند در ردیف سوم قرار دارند. سهم افرادی که با مدرک دکترا که عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات می‌باشند نسبت به دارندگان همین مدرک که غیرهیأت علمی هستند بیشتر است. کمترین سهم تولیدکنندگان اطلاعات در هر شکل، از آن

کارشناسان می‌باشد.

در مورد جنسیت تولیدکنندگان اطلاعات علمی باید گفت سهم مردان نسبت به زنان در روند تولید مقالات تقریباً ۲ برابر است تا جایی که در سال ۱۳۷۹ با چاپ ۲۶ مقاله سهم مردان ۸۵ درصد بوده است، بیشترین درصد مشارکت زنان در ارائه مقالات در سال ۱۳۷۷ با چاپ ۳۵ مقاله مرتبط، ۵۴ درصد بوده است.

یادداشت‌ها

۱. مراد از طرح تحقیقاتی، مقالاتی است که به بررسی وضعیت و ویژگی‌های خاصی در کتابخانه‌ها و یا طرح‌های پیشنهادی می‌پردازد.

